

Posztmodern és metamodern tendenciák a kortárs homiletikában

Lezárva: 2023. január 11.

Jelige: JJY-872

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	2
BEVEZETÉS	3
MÓDSZEREK	3
I. A KORTÁRS MEGHATÁROZÁSA	4
1. Posztmodern állapot	4
2. Modernitás válsága.....	6
3. Metamodern tendenciák	8
4. Összegzés	10
II. TÖRTÉNETI KITEKINTÉS	10
1. Új Homiletika.....	10
2. Posztliberális homiletika	11
III. KORTÁRS HOMILETIKAI VÁLASZOK	13
1. Válasz az autoritáskrízisre - Konverzációs homiletika	13
2. Válasz az egyedire –Másképp homiletika	16
3. Válasz a lokális narratívákra – Marginalizált homiletika.....	19
4. Formálódó metamodern tendenciák	21
IV. ÖSSZEFOGLALÁS.....	24
V. BIBLIOGRÁFIA	26

BEVEZETÉS

2022 augusztusában Budapesten tartotta kétévenként megrendezett konferenciáját a Nemzetközi Homiletikai Társaság (Societas Homiletica). Az ötnapos tanácskozáson egy rövid előadást tarthattam és megismerkedhettem számos homiletikával foglalkozó, nemzetközi hírű szakemberrel. Végigtekintve a résztvevőkön fogalmazódott meg bennem a kérdés, hogy *mit jelent a kortárs homiletika*. Milyen tendenciák, milyen hatások határozzák meg a prédikációról való kutatást, vizsgálódást, gondolkodást. Vajon miképpen ír majd egy homiletikatörténeti könyv az ezredforduló utáni tendenciákról. A kérdés nyilvánvalóan szétfeszítené egy tanulmány, de még egy doktori disszertáció kereteit is. Éppen ezért jelen dolgozatban kimondottan az észak-amerikai protestáns tendenciákra fókuszálok. A választásnak két oka van. Egyrészt egy korábbi munkámban már volt lehetőségem a 20. század második felének észak-amerikai protestáns homiletikájának egy részével foglalkoznom, így a történeti előzmények már nem voltak ismeretlenek a számomra. Másrészt Hafenscher Károly (1957-) 2022-ben megjelent homiletikája¹ magyar nyelven összegezte a kortárs német és holland tendenciákat, melyek így már ismertek lehetnek a magyar olvasó előtt. Ezért jelen dolgozat a magyar homiletikában eddig fel nem dolgozott területet: az angol nyelvű irodalomból az ezredforduló utáni észak-amerikai protestáns tendenciákat vizsgálja.

MÓDSZEREK

Friedrich Schleiermacher (1768-1834) a teológiát három tudományterületre: filozófiai, történeti és gyakorlati teológiára osztotta. A filozófiai teológia a keresztyénséget körülvevő világot írja le; a történeti teológia, az egzegézis, az egyháztörténet és a dogmatikai nyomán autentikus keresztyén választ fogalmaz meg a filozófiai teológia által leírt kérdésekre, kihívásokra; a gyakorlati teológia a történeti teológia eredményeit felhasználva mindezt alkalmazza.² A homiletikára, mint gyakorlati teológiai tudományra mindebből az következik, hogy egy korszak megismeréséhez a homiletika felhasználja a filozófiai teológia eredményeit, majd a történeti teológiából, s különösen a dogmatikából fogalmazza meg homiletikai alapállását.

Dolgozatom hipotézise, hogy az észak-amerikai posztmodern tendenciák, szemben a schleiermacher-i felfogással és az észak-amerikai történeti hagyománnyal – Új Homiletika,

¹ Hafenscher Károly: *Beszélő Isten: Disciplina et ars praedicandi*, Budapest, 2022, 42-70. Hafenscher három csoportban tárgyalja a kortárs német és holland homiletikát: 1. Céltudatosan megszólítani, 2. Eseményben formálni, 3. A ma felől formálni

² Christian Albrecht: Zur Stellung der Praktischen Theologie innerhalb der Theologie – aus praktischtheologischer Sicht, in: Christian Grethlein und Helmut Schwier (ed.): *Praktische Theologie. Eine Theorie- und Problemgeschichte*, Arbeiten zur Praktischen Theologie 33, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt 2007, 7–60, 11.

Posztliberális homiletika – nem a történeti teológiából, s így nem a dogmatikából, hanem kortárs filozófusok nyomán felelnek a filozófiai teológia által leírt kor kihívásaira. A kortárs metamodern tendenciák ezzel szemben meghirdetik a homiletika dogmatikához való kötöttségét, s ezzel visszatérnek a schleiermacher-i alapálláshoz, mely szerint a filozófia szerepe az adott korszak meghatározásáig terjed, s a dogmatikának a feleadata, hogy anyagot szolgáltatson a homiletikának.

Dolgozatomban, felhasználva a filozófiai teológiát, vizsgálom azt az ezredforduló utáni *korszakot*, amelyben megszólal az észak-amerikai prédikáció, másodsor arra mutatok rá, hogy az észak-amerikai térben *történetileg* nézve is a homiletika a dogmatika felől értelmezte magát, harmadszorra azokat az *irányzatokat* ismertetem, melyek a posztmodern filozófia talajába gyökereznek, végül felmutatom azt a kortárs *homiletikai fordulatot*, mely nyomán ismét rendszeres teológiai alapon fogalmazódik meg az igehirdetés tudománya.

Kortárs tendenciák az eltelt idő rövidsége miatt történeti sorrendben még nem csoportosíthatóak, a rendszeres teológiai és retorikai szempontok vizsgálatához elengedhetetlen lenne konkrét igehirdetések vizsgálata, egy kiterjedtebb empirikus kutatás. Dolgozatomban a filozófiai teológia eredményeit felhasználva igyekeztem a filozófiai-teológiai összefüggésekre rámutatni, s néhány szerzőt példaképpen állítani az olvasó elé.

I. A KORTÁRS MEGHATÁROZÁSA

Vizsgálódásomat a filozófiai teológia felől kezdem. Az ezredforduló utáni, kortársnak is tekintett időszak tendenciáit vizsgálom. Posztmodern, élménytársadalom, pluralizmus, szekularizáció, globalizáció, posztkonstantini kor. Terminusok, melyek újra és újra visszaköszönnek az ezredforduló utáni homiletikai szakirodalomból. Az egyes kifejezések filozófiai, vallásszociológiai, gazdaságtudományi, esztétikai szempontból próbálják jellemezni azt a kort, amelyben hangzik az észak-amerikai protestáns prédikáció. Ha szigorúan a filozófiai terminusokat követjük, akkor a posztmodern állapottal, a modernitás válságával és a metamodern tendenciákkal írható le a kortárs fogalma. A következőkben ezeket vizsgálom.

1. Posztmodern állapot

Jean-Francois Lyotard (1924-1998) a St. Denis Egyetem egykori tanszékvezetője, a kanadai kormány felkérésére 1979-ben egy átfogó tanulmányt készített az oktatás helyzetéről. Ebben az írásában olvashatunk először a posztmodern állapotról, melyet a nagy elbeszélésekkel

szembeni bizalmatlanságként definiált.³ Lyotard szerint már Friedrich Nietzsche-nél (1844-1900) megjelent a modernitás nihilista kritikája, erre a kritikára hatással volt Martin Heidegger (1889-1976) létfilozófiája, de általánossá a második világháború után vált. Lyotard szerint a modern kor a francia forradalommal kezdődött, amikor lefejezték egy korábbi kor autoritását, a királyt, ezzel demonstrálva a modern kor autoritását, a népet. A posztmodern állapot akkor vette kezdetét, amikor megsemmisítették ezt a modern legitimációt, amikor „Auschwitzban fizikailag pusztítottak el egy modern uralkodót: egy egész népet.”⁴ A posztmodernben így a legitimáció kérdése, a legitimálatlan valóság esendősége kulcskérdés lesz.

A modernben meghatározó volt a természettudományos-technikai civilizáció kibontakozása, a racionalitás vezető szerepe, a szekularizáció és a haladás eszméje.⁵ A posztmodernben a modern célkitűzések megvalósulni látszanak, a megismerés hőse célba ért. A posztmodern állapotban „az elbeszélő funkció elveszti működtetőit: a nagy hőst, a nagy veszélyeket, a nagy utazásokat, a nagy célt,⁶ és megfogalmazódik a nagy elbeszélések, más néven a metanarratívák szembeni bizalmatlanság. A metanarratívák a modern korban narratív legitimációt adtak az emberi életnek és a világ menetének. Ilyen legitimáló narratíva volt az ész, a szabadság, a fejlődés, a szellem kibontakozása vagy az emberiség emancipációja,⁷ de Lyotard a keresztyénséget is ide sorolja.⁸ Közös vonásuk, hogy egy megvalósítandó eszme hajtja őket.

Mivel a posztmodern állapotban hitelüket veszítették a tudományos tudást legitimáló nagy elbeszélések, az emberi tudás kezd megszabadulni a metanarratívákkal legitimált modern tudás uralmától. Azonban a metanarratívák elvetése és a nagy elbeszélésekből való kiábrándulás legitimációs problémát okoz: hogyan igazolja magát a modern tudomány, ha elvetett minden narratív legitimációt? Így a posztmodern állapotban „minden érvelés és

³ Jean-Francois Lyotard: *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge, Theory and History of Literature*, Volume 10, Manchester, Manchester University Press, 1984.

Jean-Francois Lyotard: Posztmodern állapot, in Bujtalo István (szerk.): *Posztmodern filozófiai írások*, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Filozófia Tanszéke, Debrecen, 1993

⁴ Jean-Francois Lyotard: Szélgjegyzetek az elbeszélésekhez in Bujtalo István (szerk.): *Posztmodern filozófiai írások*, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Filozófia Tanszéke, Debrecen, 1993, 89.

⁵ Kelemen István: Utak a modernitásból, in Bujtalo István (szerk.): *Posztmodern filozófiai írások*, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Filozófia Tanszéke, Debrecen, 1993, 21.

⁶ Jean-Francois Lyotard: Posztmodern állapot, in Bujtalo István (szerk.): *Posztmodern filozófiai írások*, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Filozófia Tanszéke, Debrecen, 1993, 20.

⁷ Kelemen István: Utak a modernitásból, 22.

⁸ Jean-Francois Lyotard: Szélgjegyzetek az elbeszélésekhez, 88.

legitimáció elkerülhetetlenül lokális jellegű”⁹ lesz, kétség ébred a konszenzus iránt, kis narratívák sokasága és lokális metaérvelések keletkeznek.

Ahogy Nietzsche bejelentette Isten halálát, úgy jelenti be Lyotard a nagy elbeszélések halálát.¹⁰ A posztmodern állapotban az egyesített tudomány képe nem lehetséges, a konszenzus elve, mint az igazolás kritériuma szintén elégtelennek tűnik,¹¹ kisebbségi diskurzusok rendezetlen sokasága keletkezik. Ez egyrészt különös szabadságot ad a kibontakozó diskurzusoknak, másrészt veszélyt is rejt magában, hiszen nincs olyan keret, mely gátat szabhatna a tudományos kibontakozásnak.

A posztmodern állapotban különösen a filozófia találja magát kellemetlen helyzetben, hiszen nem szerepelhet tudományos tudásként, hiszen sem a természet legyőzésével, sem a technológia fejlesztésével nem foglalkozik, ellenben nem is tekinthető narratív tudásnak, hiszen nem fejlesztője többé a metanarratíváknak sem, így a filozófia szerepe újragondolásra szorul.¹² Ezt az útkeresését szemlélhetjük a posztmodern filozófusok –Jacques Derrida (1930-2004), Paul de Man (1919-1983), Michel Foucault (1926-1984), Paul Ricoeur (1913-2005) – útkeresésében. A kortárs fogalma az észak-amerikai térben tehát leírható a posztmodern állapottal, mely a metanarratívák iránti bizalmatlanságot, az autoritáskrizist, a lokális narratívákban való létet jelenti.

2. Modernitás válsága

A kortárs fogalmát Lyotardhoz hasonlóan a modernitás válságaként írta le Jürgen Habermas (1929-)¹³ is, azonban a német filozófus elvetette a posztmodern kifejezés jogosultságát. Habermas a modernség válságát az automatizált munkában, az uralkodó gazdasági szempontokban és a tömegmédiák elterjedésében látta. A modern polgári társadalomban a polgárok közti beszélgetés, kritikai beszélgetés volt, mely konszenzust teremtett és hatással volt a politikai döntésekre. Azonban „az automatizált munka szférájában az emberi szabadság és a személyes és közösségi kiteljesedés nem tud megvalósulni”¹⁴, így nem a társas együttműködés vagy a közösségi szolidaritás a meghatározó.

⁹ Kelemen István: *Utak a modernitásból*, 14.

¹⁰ Olay Csaba - Ullmann Tamás: *Kontinentális filozófia a XX. században*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2011, 453.

¹¹ Lyotard: *A posztmodern állapot*, 227.

¹² Olay - Ullmann: *Kontinentális filozófia*, 455.

¹³ Jürgen Habermas (1929-) Frankfurtban Theodor Adorno (1903-1969) asszisztense volt, professzorától a modernség megragadásának törekvését vitte tovább. 1964-től Frankfurtban lett tanszékvezető Max Horkheimer (1895-1973) után, az ő munkásságából a szaktudományokkal együttműködő, átfogó filozófia képét vitte tovább, mint a Max Planck intézet igazgatója. Habermas Adornéhoz és Horkheimerhez hasonlóan a Frankfurter Iskola tagja.

¹⁴ Olay - Ullmann: *Kontinentális filozófia*, 311.

Habermas szerint a posztmodern állapot meghirdetése nem szükségszerű, ő a modern helyreállítását szorgalmazta.¹⁵ 1983-1984-ben tartott előadásaiban védelmébe vette a modernség projektjét. Szerinte a felvilágosodás projektje nem bukott meg, s a posztmodern tendenciákat olyan újkonzervativizmusként látta, amelyek üdvözlik a tudomány modern fejlődését, és amelyekre Ludwig Wittgenstein (1889-1951) korai, Carl Schmitt (1888-1985) középső és Gottfried Benn (1886-1956) késői alkotói korszaka hatott.¹⁶ Habermas szerint a francia filozófusok nem tettek semmit hozzá a megelőző német filozófusokhoz, túl akartak lépni Heideggeren, de csak mögé mentek vissza,¹⁷ s mindaz, amit a posztmodern zászló alatt a francia filozófusok leírtak, már a német filozófia korábban megfogalmazott.

Habermas a szubjektivista és anarchista megközelítésekkel szemben védelmezi a modernitás projektjét. A szubjektumközpontú ész abszolút szellemként megvalósítja és felismeri önmagát, de végül elidegenedik önmagától. A szubjektumközpontú ész így megbukott, azonban az interszubjektív ész racionális konszenzusként határt szabunk önmagunk és hagyományunk kritikai vizsgálatának.¹⁸ Habermas az antiliberalizmus és irracionalizmus veszélyét látja és Lyotard és Derrida gondolkodásában, hiszen nem lehet egyszerre megkérdőjelezni minden hagyományt, s közben támogatni a demokráciáért való küzdelmet. Így Habermas a modernség válságára a modernség befejezését, a racionalista és liberális modernség válaszát kínálja. Habermas szerint szükség van egy új kommunikatív észszerűségekre, amely megfelel a modern demokratikus társadalom igényeinek, egy kritikai hermeneutikára, mely nem szorul be a posztmodern cinizmusba, és így létrejöhet egy szabad, közmegegyezésre törekedő vita.¹⁹ Ebben a vitában olyan intézmények jöhetnek létre, melyek korlátokat szabhatnak, és segíthetik a konszenzusos megegyezést.²⁰

Habermas Lyotardhoz hasonló tendenciákat jegyez fel, melyeket ő a modernség válságaként definiál. Lyotard vitatja Habermas megközelítését, és úgy véli, hogy a konszenzus gondolata az emancipáció nagy elbeszélésén nyugszik, mely egy modern metanarratíva, mely nem nyitott az ismeretlenre, és könnyen vezet igazságtalansághoz, ha a nagy elbeszélések elnyelik

¹⁵ Bartholomew, Craig G. – Goheen, Michael W.: *Christian Philosophy: a systematic and narrative introduction*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2013, 183.

¹⁶ Jürgen Habermas: A modern -befejezetlen terv, in Pethő Bertalan (szerk.): *A posztmodern*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1992, 241.

¹⁷ Kelemen István: Utak a modernitásból, 16.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Oda Wischmeyer (szerk.): *A bibliai hermeneutikák kézikönyve: Órigenéstől napjainkig*, Szeged, Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencia Alapítvány, 2022, 1026.

²⁰ Jürgen Habermas: A modern -befejezetlen terv, 241.

a kis elbeszéléseket.²¹ Habermas voltaképpen a modernségben való hittel jegyzi fel a Lyotard által posztmodern állapotként leírt tendenciákat.

3. Metamodern tendenciák

A kortárs fogalmát az észak-amerikai térben a posztmodern állapot és a modernség válságán túl egy harmadik fogalommal is leírható. Már az 1990-es évektől kezdve számos gondolkodó – Linda Hutcheon (1947-), Ihab Hassan (1925-2015) – elkezdte szorgalmazni a posztmodernhez való viszony újragondolását. Számos írás jelent meg, melyek a posztmodernt meghaladottnak, és egy új korszakot, állapotot, közérzést hirdettek, melyet poszt-posztmodernként, digimodernként, automodernként aposztrofáltak. 2010-ben publikálta két holland tudós Timotheus Vermulen és Robin van den Akker a *Notes on metamodernism*²² című esszét, melyben a késő posztmodern állapot művészeti, esztétikai, politikai és társadalmi jelenségek legfrissebb fejleményeire egyaránt érvényes magyarázatot keresve, meghirdették a metamodern paradigmát.

A metamodern nem periodikáció vagy kulturális episztéma, hanem egy sajátos tudományos modell, egy modern elkötelezettség és egy posztmodern elhatárolódás egyszerre. A metamodern jelenséget érzelmi struktúraként (*structure of feeling*) írták le, amely a modern és posztmodern közti *oszcillációban*, a különböző pólusok közötti állandó feszültségben ölt testet. A fő definíció az oszcilláció, amely a modern és a posztmodern, a remény és a melankólia, az őszinteség és az irónia, az affektus és az apátia, a személyes és a politikai, a szerelem és a bölcsesség, a technológia és a techné, a történelmi és a történetietlenség között jelenik meg. A meta előtag kifejezi azt a hármasságot, hogy a metamodernet episztemológiailag a modernnel és a posztmodernnel *együtt* kell elhelyezni, ontológiailag a modern és a posztmodern *között*, történetileg pedig a modernen és posztmodernen *túl*.²³

A metamodern gondolkodók két iskolára oszthatók. A Vermulen és van den Akker, Alison Gibbons és Seth Abramsont által képviselt *holland iskola*, mely esztétikai és művészetelméleti kérdések nyomán vizsgálja a metamodernet, továbbá az *északi iskola*, mely társadalmi, szociológiai és politikai ideológia kérdéseket tesz vizsgálatá tárgyává, különös tekintettel Hanzi Freinacht (Daniel P. Götz), John Vervaeke és Brent Cooper írásaira. A metamodern itt összefoglalója azoknak a forrongó feszültségeknek, ideológiai képződményeknek, ijesztő fejleményeknek, szélsőbal és szélsőjobb narratíváknak, új

²¹ Olay - Ullmann: *Kontinentális filozófia*, 456.

²² Vermeulen, Timotheus– van den Akker, Robin: *Notes on metamodernism*, *Journal of Aesthetics & Culture*, Vol. 2, No. 1, 2010, <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>, (accessed 12 October 2022).

²³ Uo., 2.

spiritualitásnak; cancel culture, fake news és posztigazság által határolt világnak, melyek egyaránt a metamodern valóság tünetei.²⁴

Daniel P. Götz két könyve megalapozója lett az északi iskolának, amely a metamodernt a szélsőséges ironia és a mély, rendíthetetlen őszinteség házasságaként jellemezte.²⁵ Götz a metamodern eszköztárában hangsúlyosnak látja a perspektívák fejleszthetőségét, a meta elmélet és a mentális képeket, térképeket; a holisztikus megközelítést, a transzperszonális megközelítést, és olyan rendszert, amelynek része az egyén is.²⁶

Az északi iskola írásaiban kap teret Lyotard metanarratívákról írt gondolatának kritikája. A posztmodern állapot a metanarratívák iránti bizalmatlanságot jelentette, amikor nincs nagy történet, nagy hős. A posztmodern elméletek, különösen a dekonstrukció a társadalom fragmentálódását okozták. A metamodern azonban nyit a jövő felé, a történetiség felé, megszünteti a posztmodern örök jelent. Leszámol a történelem vége ideákkal (Francis Fukuyama), a „történelem vége” véget ért szeptember 11-vel,²⁷ de a COVID -19 járvánnyal biztosan. Viszont ezt a helyreállítást nem modern eszközökkel viszi véghez, ahogyan azt Habermas szorgalmazza a modern befejezésével, hanem helyreállítja a metanarratívák méltóságát, anélkül, hogy egyet is szorgalmazna közülük.²⁸ Ezért jelenik meg a metamodernben az igény a nagy történetre, a metatörténetekre, melyek egyfajta értelmezést adnak a posztmodern örök jelen után. Mivel a posztmodern értékhiány nem tartható fent sokáig a metamodern oszcillációban a pontok metanarratívákká válnak, és holisztikusan értelmezik az eseményeket. A metanarratívák egymás ellen küzdenek, különböző valóságokat hozzanak létre. Míg a posztmodern a dekonstrukció elmélete, addig a metamodern a rekonstrukció azon megközelítése, amely újratерemti azokat a folyamatokat, amelyek a társadalmat helyi és globális szinten irányítják.²⁹

²⁴ André Ferenc – Horváth Benji (szerk.): *Címtelen föld: fiatal erdélyi metamodern líra*, Kolozsvár, Budapest, Erdélyi Híradó Kiadó, Fiatal Írók Szövetsége, 2020, 14.

²⁵ Hanzi Freinacht: *The Listening Society, A Metamodern Guide to Politics*, Metamoderna, 2017.

²⁶ Daniel P. Götz: *Metamodern Sociology: an ironically sincere invitation to future scholars*, in Jonathan Rowson and Layman Pascal (edit.): *Dispatches from a Time Between Worlds: Crisis and emergence in metamodernity*, London, Perspectiva Press, 2021, 153.

²⁷ Jonathan Rowson: *Preface – Metamodernism and the perception of context*, in Jonathan Rowson and Layman Pascal (edit.): *Dispatches from a Time Between Worlds: Crisis and emergence in metamodernity*, London, Perspectiva Press, 2021. xxix.

²⁸ Uo., xlii.

²⁹ Siba Balázs: *Metamodern egyetem?: A keresztyén világszemlélet lehetséges helye a tudományegyetemen*, in Kiss Réka - Lányi, Gábor (szerk.): *Hagyomány, identitás, történelem 2019 : 1. kötet*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2020, 455-466, 458.

4. Összegzés

A kortárs fogalmát filozófiai fogalmakkal a modernitás válságaként, a posztmodern állapottal és a metamodern terminussal írhatjuk le az észak-amerikai térben. A modernizmus eróziójának következménye az egyetemes objektív tudás lehetetlensége, a szkepszis, a tudás elkerülhetetlen pluralizmusának tudata és az ebből következő széttagoltság. Minden tudás helyi, közösségi és emberi konstrukcióként tűnik fel.³⁰ Minden tudás előfeltétele a nyelv, amely konstruálja a valóságot. A metanarratívák iránti bizalmatlanság, az autoritáskrízis, a kisebbségi diskurzusok keletkezése, a lokális és eltérő értelemzések mind a posztmodern állapot jellemzői. A modernizmus erózióján és a posztmodern töredezettségen túl, között és együtt pedig jelen van a metamodern életérzés a maga oszcilláló, rekonstrukcióra, holisztikus értelmezésre törekvő valóságával. Ebben a kortárs térben szólal meg tehát az észak-amerikai protestáns prédikáció.

II. TÖRTÉNETI KITEKINTÉS

Schleiermacher nyomán tudhatjuk, hogy a homiletika felhasználja a filozófiai teológia eredményeit, s a történeti teológia, különösen a dogmatika nyomán keres választ a felmerülő kihívásokra. A filozófiai teológia kérdez, a dogmatika válaszol. Ezt látjuk az észak-amerikai protestáns térben is, ahol a 20. század második felének két jelentősebb homiletikai irányzata – az Új Homiletika és a posztliberális homiletika – igyekezett választ találni az átalakuló társadalom, a kezdődő szekularizáció okozta szószéki válságra. 1995-ben Robert Stephen Reid arról írt, hogy „az Új Homiletika nem egy radikálisan posztmodern megközelítés, de illeszkedik a posztmodern nagy részével.”³¹ Tehát olyan homiletikatörténeti előzményekkel van itt dolgunk, melyek közvetlenül megelőzik a kortárs észak-amerikai irányzatokat, és megfigyelhető bennük, hogy a korszak adta kihívásra igyekeznek dogmatikai alapon megfogalmazó választ adni.

1. Új Homiletika

Az 1960-as években erősen megcsappant az észak-amerikai protestáns gyülekezetek látogatottsága. A fogyatkozás okát a szekularizáció és a televíziózás elterjedésén túl az igeteológia hatása alatt álló kerygmátikus igehirdetésben látták, mely úgy törekedett a bibliai igazságok hirdetésére, hogy minden emberi tapasztalatot negligált. A jelentkező krízisre, a prédikáció válságára válaszként, az 1970-es évektől kezdve egyfajta homiletikai forradalom bontakozott ki az Amerikai Egyesült Államokban, melyet „new homiletics”, Új Homiletika

³⁰ Bartholomew – Goheen: *Christian Philosophy*, 250.

³¹ Robert Stephen Reid: Postmodernism and the Function of the New Homiletic in Post-Christendom Congregations, *Homiletic* 20, No 2, Winter, 1995, 1-13. 10.

névvel illeltek. A David Randolph (1934–) által 1969-ben publikált *The Renewal of Preaching*³² és a Fred Craddock (1928–2015) által 1971-ben jegyzett *As One Without Authority*³³ című művek indították el a megújulásról való párbeszédet, az induktív prédikálást szorgalmazva. Az őket követő homiléták szakítottak az igehirdetés tradicionális és kérügmatis felfogásával, és az igehirdetést eseményként szemlélték. Ezt a megközelítést egyértelműen a Hans-Georg Gadamerhez (1900-2002) köthető hermeneutikai fordulat inspirálta, mely az interpretációt eseményként szemlélte.³⁴ Craddock - a Gerhard Ebeling (1912–2001) és az Ernst Fuchs (1903–1983) nevéhez is köthető - új hermeneutika talaján állt, s a beszédaktus elméletet átvéve szorgalmazta a Biblia újfajta meghallását. Célja az volt, hogy a prédikáció ne régi szövegek körülírását, hanem a hallgató életében való újraértelmezését vegye célba. Így a textusban található képek és történetek nem csupán illusztratív, hanem tartalomközlő jelleget is kaptak.³⁵ A kibontakozó mozgalom a homiletikai párbeszéd fókuszába helyezte mind az igehirdetés formai lehetőségeit, mind a befogadó világát.

Az Új Homiletikai mozgalom az igeteológia kérügmatis prédikálásával szemben egy liberális teológiai alapállású homiletikát hirdetett. Isten Igéjét egyfajta válaszként szemlélte az emberi lét legmélyebb kérdéseire, hangsúlyos szerepet kapott az emberi tapasztalat, mely az igehirdető és az igehirdetés autoritásának leépülését vonta magával.³⁶ Az igehirdető ezentúl nem abszolút igazságok prédikálására, hanem érzésekben, narratív formákban, illusztratív történetekben való átadásra törekedett.³⁷

A liberális teológia nyomán megfogalmazódó és az új hermeneutika eredményeit felhasználó Új Homiletika új impulzusokat hozott az észak-amerikai protestáns szószékekre. Azonban az útkeresés nem ér véget. Már az 1980-as évektől kezdve megfogalmazódik egyrészt a szószék válságára, másrészt válaszként az Új Homiletikára egy új irányzat, a posztliberális homiletika.

2. Posztliberális homiletika

A posztliberális megközelítés visszatér az igeteológia gyökereihez, és Karl Barth (1886-1968) teológiája nyomán vitatja azt a liberális teológiai előfeltevést, hogy van kapcsolódási pont a

³² David Randolph: *The Renewal of Preaching*, Philadelphia, Pennsylvania, Fortress Press, 1969.

³³ Fred B. Craddock: *As One without Authority*, St. Louise, Chalice Press, 2001.

³⁴ Wischmeyer: *A bibliai hermeneutikák kézikönyve*, 1016.

³⁵ Koppándi Botond: *Az új homiletika és az amerikai protestáns prédikálás megújítása*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2019, 40.

³⁶ Literáty Zoltán: *Homiletika és retorika*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2020, 205.

³⁷ Tikász Ábel: A tanúság homiletikája kontextusa és elméleti alapjai, *KRE-DIT: A KRE-DOK online tudományos folyóirata*, IV. évf., 2021/1, 1-25. <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/tikasz-abel-a-tanusag-homiletikaja-kontextusa-es-elméleti-alapjai/> Letöltve: 2022. november 8.

kijelentés és az emberi tapasztalat között.³⁸ A posztliberális teológusok a biblikus hit egyediségét hangsúlyozták, mely nem korrelál az emberi tapasztalattal.³⁹ Képviselőit Yale-iskolaként is aposztrofálták, hiszen képviselői a Yale Divinity School hallgatói voltak.

A posztliberális teológia egzisztenciális törekvéseit Hans Frei (1922-1988) fejtette ki. Az 1974-ben publikált *The Eclipse of Biblical Narrative* című munkájában a Szentírás mint önmagában összefüggő elbeszélés mellett történelmi kérdéseket a dogmatikai és történetkritikai kérdésekkel szemben, az 1975-ben publikált *The Identity of Jesus Christ* című munkájában pedig narratív krisztológiájával túllépett a liberálisok történelmi és a konzervatívok dogmatikus Jézusán.⁴⁰ Frei szerint a vallás nem egyetemes emberi tapasztalatot fejez ki, hanem olyan kultúraként és nyelvként funkcionál, amely a vallási élményt eltérő módon formálja, s így a vallás teszi lehetővé a vallásos élményt.⁴¹ Ugyanezt a gondolatot követte George Lindbeck (1923-2018) 1984-ben publikált *A dogma természete* című művével. Lindbeck a Biblia, a teológia és a vallás kulturális-nyelvi megközelítését szorgalmazza, egyrészt a kognitív-propozíciós modellel szemben, mely a doktrínát proposíció formájában fogalmazza meg, és a tapasztalati-expresszív modellel szemben,⁴² mely azt vallja, hogy van egy közös tapasztalati mag a különböző vallásokban. Lindbeck kulturális-nyelvi alternatívája a vallást egy kulturális és nyelvi keretként szemléli, amely az élet és gondolkodás egészét alakítja, egy olyan kifejezőmódként, amely leírja a valóságot. Ahogyan a nyelv egy közösségi jelenség, a vallás is alakítja az egyéneket, kapcsolatban áll az életmóddal és a gondolkodással.⁴³

A posztliberális teológiát Richard L. Eslinger (1940-) és Charles L. Campbell ültette át a homiletikába. A posztliberális homiletika szerint az egyháznak nem az a célja, hogy az evangéliumot hitelessé tegye a modern világ számára, hanem az, hogy a világot hitelessé tegye az evangélium számára. A posztliberális prédikáció arra készíti az egyházat, hogy úgy értelmezze a világot, ahogyan azt a Szentírás leírja, s így a prédikátor elbeszéli a gyülekezetet a Szentírás történetében.⁴⁴ Eslinger célja, hogy a Szentírás képeit és mintáit narratív egyszerűséggel prezentálja, úgy hogy Isten jelleme nyilvánvalóvá váljon általuk és ellenez minden olyan hermeneutikai modellt, mely a bibliai szövegeket fő gondolatokra vagy

³⁸ Ronald T. Michener: *A Guide for the Perplexed Postliberal Theology*, London, New Delhi, New York, Sydney, Bloomsbury, 2013, 19.

³⁹ McClure, John S.: *Preaching Words, 144 Key Terms in Homiletics*, Louisville, London, Westminster John Knox Press, 2007, 111.

⁴⁰ Wischmeyer: *A bibliai hermeneutikák kézikönyve*, 1057.

⁴¹ Paul Scott Wilson: *Preaching and Homiletical Theory*, St. Louis, Missouri, Lucas Park Books, 2004, 112

⁴² George A. Lindbeck: *A dogma természete: vallás és teológia a posztliberális korban*, Budapest, Hermeneutikai Kutatóközpont, 1998, 59.

⁴³ Uo., 62.

⁴⁴ Ronald J. Allen: *Preaching is Believing*, Louisville, London, Westminster John Knox Press, 2002, 132.

tematikus pontokra redukálja, mert a kulturális-nyelvi homiletika egy konkrét közösségen belül igyekszik prédikátorként értelmezni és életre keltetni a szöveget.⁴⁵ Charles L. Campbellnek az a törekvése hogy a prédikátorok figurális értelmezésben vegyenek részt, amikor „meglátják az események, emberek és intézmények közötti narratív mintákat és kapcsolatokat,”⁴⁶ és így az egykorit és a jelenvalót tipológiailag kapcsolják össze a Szentírásban való elmélyülés során. A posztliberális homiletikák Hans Frei és George Lindbeck nyomán, a bibliai narratíva és kultúra identitásába lépnek be, és szembe helyezkednek az Új Homiletika emberi tapasztalatra épülő modellén, visszatérve az igeteológia alapjaihoz, dogmatikai alapú homiletikát hirdetnek.

III. KORTÁRS HOMILETIKAI VÁLASZOK

Az 1970-es évektől kibontakozó Új Homiletika és Posztliberális homiletika követik azt a homiletikatörténeti hagyományt, hogy dogmatikai – liberális és igeteológiai – választ kínálnak a szószék válságára. Ezzel szemben a kortárs posztmodern homiletikai irányzatok nem a dogmatika alapján, hanem posztmodern filozófiák nyomán adnak választ a posztmodern állapotban jelen lévő metanarratívák iránti bizalmatlanságra, autoritáskrízisre, a kisebbségi diskurzusok, lokális értelmezések keletkezésére. A következőkben ezeket a kortárs homiletikai válaszokat vizsgálom meg.

1. Válasz az autoritáskrízisre - Konverzációs homiletika

A modernben a metanarratívák autoritást biztosítottak a tudomány számára, a posztmodern állapotban a metanarratívák iránti bizalmatlanság szükségképpen autoritáskrízist eredményez. Az autoritáskrízis nem kíméli a prédikációt, mely hagyományosan igazságigénnyel lép fel. Az egyik kortárs irányzat, a konverzációs homiletika, arra a dilemmára keresi a megoldást, hogy miképpen oldható fel a posztmodern állapot autoritáskrízise és a prédikáció autoritásigénye.

Lucy Rose, a Columbia Theological Seminary egykori professzorának *Sharing the Word: Preaching in the Roundtable Church* című munkájához és John McClure a Vanderbilt University emeritus professzorának *The Roundtable Pulpit* című művéhez kapcsolódik ez a törekvés. Mindkét mű címében a kerekasztal szó szerepel, hiszen mindketten elutasítják a prédikátor hagyományos autoritását, és többfókuszú autoritást szorgalmazznak.⁴⁷ Rose homiletikájának célja, hogy eltüntesse a szakadékot az igehirdető és az igehallgató között, ezért dekonstruálja az igehirdető autoritását. A hagyományos igehirdetés igazságigénnyel lép

⁴⁵ Richard L. Eslinger: *Narrative and Imagination: Preaching the Worlds That Shape Us*, Minneapolis, Fortress Press, 1995, 36.

⁴⁶ Charles L. Campbell: *Preaching Jesus: new directions for Homiletics in Hans Frei's Postliberal Theology*, Grand Rapids, William B. Eerdmans, 1997, 256.

⁴⁷ Wilson: *Preaching and Homiletical Theory*, 19.

fel, azonban a posztmodern állapotban nincs abszolút igazság, így Rose szerint beszélgetésként kell tekintünk erre a kommunikációs eseményre, melynek résztvevője Isten és ember, ember és ember.⁴⁸

A kerekasztal körül történő esemény során az emberek megosztanak valamit az emberségükből, a tapasztalatukból és az Igéről. Ez a beszélgetés mindig kompromisszumos tevékenység, mely képes megváltoztatni a hallgatót,⁴⁹ ezért transzformációs prédikációnak is nevezi Rose, de nem individuumokként akarja ezt megtenni, hanem közösségként. Literáty szerint látszólag a gadameri hermeneutika Rose megközelítésének alapja, de Derrida kritikai szemlélete jobban teret kap benne, hiszen kritikai szemmel vizsgálja az értelmezendőt, és a kimondhatatlan definíciójáig jut el.⁵⁰

John McClure modelljében nem maga a beszélgetés a prédikációs esemény, hanem a prédikációt megelőzi egy beszélgetés, ahol a résztvevők benyomásaikat és tapasztalataikat oszthatják meg egymással.⁵¹ Mindazok a kérdések, amelyek egy hagyományos, íróasztalnál történő készülés esetén a prédikátor döntésén múlik, itt a csoportbeszélgetés eredményeképpen fogalmazódik meg. McClure különböző dinamikáknak nevezi el beszélgetés során eldöntött kérdéseket, hiszen mindig izgalmas, hogy ki fogja meghatározni az igehirdetés témáját (*topping-setting dynamics*), kinek az értelmezése érvényesül (*interpretations dynamics*), hogyan képes kiállni a prédikáció a közösségért (*coming-to-terms dynamics*) és mennyire hasznosíthatók a prédikációban megjelenő gondolatok a mindennapi keresztyén életre nézve (*practice dynamics*).⁵² Ezek a kerekasztal körül létrejövő csoportok alkotói is, de egyben a visszajelzői is a prédikációnak. Fontos, hogy folyamatosan változzanak a csoportok, ne merevedjen be a struktúrája, hanem a gyülekezet sokféleségét képezze le.

Rose és McClure megközelítésének alapjaiban egyaránt ott rejlik a dekonstrukció törekvése, hiszen mindketten dekonstruálják az igehirdető, a Szentírás és a prédikáció hagyományos autoritását.⁵³ A dekonstrukció gondolatát Rose és McClure is Jacques Derrida (1930-2004)⁵⁴

⁴⁸ Lucy Atkinson Rose: *Sharing the Word: Preaching in the Roundtable Church*, Louisville, Westminster John Knox Press, 1997, 150.

⁴⁹ Uo., 59.

⁵⁰ Literáty: *Homiletika és retorika*, 200.

⁵¹ John McClure: *The Roundtable Pulpit*, Nashville, Abingdon Press, 1995, 54.

⁵² Uo., 54.

⁵³ Allen: *Preaching and the Other*, 53.

⁵⁴ Jacques Derrida (1930-2004) algériai zsidó családban született. Tanulmányai során Leuvenben Husserl-ről írt diplomamunkát, melyet a Harvard Egyetemre kapott ösztöndíja követett. 1975-től minden évben előadást tartott a Yale egyetemen, 1980-ban már konferenciát rendeztek munkásságáról Cerisy la Salle-ban, de a francia tudományos életben nem ismerték el, és nem fogadták el pályázatát Paul Ricoeur megüresedő professzori állására, melynek oka, hogy munkássága az irodalomtudományi diskurzusokban, teológiában lett jelentősebb, mintsem a filozófiában.

francia filozófustól vette. Nyilvánvalóan nem arról van szó, hogy ezek a homiléták az egész derridai életművet feldolgozva fogalmazták meg saját homiletikájukat. Derrida munkásságának feldolgozása és bemutatása eleve nehéz, mert tagadja a hagyományos könyv modelljének érvényességét, új metafizikai fogalmakkal kísérletezik és gondolatai más filozófusok szövegeinek kritikáján keresztül bontakozik ki.⁵⁵ Rose és McClure a posztmodern autoritáskrizis problémájára mégis a dekonstrukció gondolatával válaszolnak.

Derrida szerint a struktúra szó egyidejű az ismeretelmélettel, az értelem és a jelentés már eredetében meghatározódik a nyelvi jel által, így a metafizika nem egyszerűen működésképtelen hagyomány, hanem sóvárgás a jel eltörlésére, a tiszta jelenlétre és az eredet megtalálására. A nyelv, a jel és az írás nem külsődlegesek a jelentéshez képest, mert nincs tiszta jelentés. Így jelentésről csak egy jelsorozaton belül beszélhetünk és minden az értelem tudaton nyugszik.⁵⁶

A derrida-i dekonstrukció az időbeliség és jelszerűség együttes paradoxonján alapul.⁵⁷ A valóságot leíró jelek mozognak és rendszerre szerveződnek, de mivel a rendszer időbeli, ezért állandóan megbomlik és újjászerveződik, és ezért nincs olyan független nézőpont, ahonnan a jelek és az idői nézőpont mozgásától függetlenül lehetne vizsgálni a folyamatokat, ez csak belülről lehetséges, tehát a dekonstrukció feladja a metafizikán túli nyelv lehetőségét, s vizsgálatát az időben és mozgó jelekben teszi.⁵⁸

Derrida szerint a dekonstrukció felelősséggel jár, az örökséghez való hűség értelmében. Ebben az örökségben látja az igazságosság és a demokrácia eszméjét, mely dekonstruálhatatlan, ez az eszme eljövendőben van, helye és ideje nem valóságos, de „az igazságosság leküzdhetetlen vágya kapcsolódik ehhez a várakozáshoz.”⁵⁹ Viszont Derrida kritikus azokkal a gondolatokkal szemben, amelyek a parlamentáris demokráciát ünneplik (Habermas) és a liberális demokráciák győzelme miatt a történelem végét hirdetik (Francis Fukuyama)⁶⁰, mert ezen gondolatok mögött a tőke működésének elfogadása és a neoliberális gazdaságpolitika áll. Derrida nem marxista, de szerinte szükséges a folyamatos kritikai reflexió a fennálló társadalmi és gazdasági folyamatokkal szemben.⁶¹

⁵⁵ Lamár Erzsébet: *Találkozás a Másikkal: Metafizika-kritika és etika Derrida kései írásaiban*. In: Világunk határai. Eötvös Collegium Filozófia Műhely 2014, 245-257, 245.

⁵⁶ Jacques Derrida: A struktúra, a jel és a játék a human tudományok diskurzusában in Pethő Bertalan (szerk.): *A posztmodern*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1992, 265.

⁵⁷ Bartholomew–Goheen: *Christian Philosophy*, 189.

⁵⁸ Olay - Ullmann: *Kontinentális filozófia*, 428.

⁵⁹ Derrida: *Hit és tudás*, Pécs, Brambauer, 2006, 33.

⁶⁰ Francis Fukuyama: The End of History?, *The National Interest*, Summer 1989, No. 16

⁶¹ Olay - Ullmann: *Kontinentális filozófia*, 443.

1996-ban Derrida egy előadásában a „befogadás” és a „vendégszeretet” tanításának állított emléket.⁶² A vendégszeretet az az etikai viszonyulás, amikor képesek vagyunk fogadni az idegent, az eljövendőt, s így a vendégszeretet lesz minden etikai döntés és cselekedet végső, dekonstruálhatatlan horizontjaként. Derrida elveti a pluralitást az egységre, a másságot az azonosságra visszavezető⁶³ totalizáló filozófiát. Dekonstruktív filozófiájának és hermeneutikájának az alapja így nem ontológiai, hanem etikai vonatkozású. Ontológia nélkül követel etikai viszonyulást.

Rose és McClure az autoritáskrízisre válaszként egy olyan homiletikát kínál, amely a dekonstrukció nyomán leépíti a hagyományos autoritását a prédikációnak, a prédikátornak és a Szentírásnak. A konverzációs homiletika a hagyományos dogmatikai választ mellőzve, a derrida-i dekonstrukciót felhasználva szorgalmazza a vendégszeretet etikai viszonyulását, egy olyan asztalt mely körül nincs semmilyen autoritás, és ahol mindenkinek helye van.

2. Válasz az egyedire –Másképp homiletika

A metanarratívák iránti bizalmatlanság következménye, hogy a posztmodernben megjelenik az „egyedi”, a „más” gondolata. A nagy történetek, a nagy hős iránti bizalmatlanság az egyedi, a másnak az előtörését hozza. A posztliberális homiletika igyekezett a maga idejében választ találni erre a kihívásra, és a bibliai narratíva egyediségét hirdette. A kortárs észak-amerikai irányzatok közül John McClure filozófiai orientáltságú Másképp homiletikája reflektál ezekre a kihívásokra.

McClure a filozófia, teológia, etika és kortárs kultúra közötti kapcsolatokat kutatja. Foglalkozott poszt-Holokausz irodalommal, első homiletikai művére (*The Four Codes of Preaching: Rhetorical Strategies*) egy francia posztstrukturalista, Roland Barthes (1915-1980) munkássága hatott. *Other-Wise preaching* című művét átszövi a dekonstrukció, hiszen a másképp homiletika szembehelyezkedés a prédikálási tradíció négy hagyományos tekintélyével: a Biblia, a hagyomány, a tapasztalat és az értelem autoritásával.⁶⁴ Szerinte ha ez a dekonstrukció nem történik meg, akkor a prédikáció is mint tekintély szólal meg, viszont, ha a dekonstrukció megtörténik a prédikáció ellenállhat a közös emberi vagy egyházi tapasztalat hegemoniájának.

⁶² Lamár Erzsébet: *Találkozás a Másikkal*, 252. Derrida Emanuel Levinas egyéves halálán emlékszik vissza pályatársára.

⁶³ Fehér M István: Hermeneutika és applikáció – destrukció és dekonstrukció: Heidegger, Derrida, *Irodalomtörténet* No 93, 2, 143-160, 2012, 160.

⁶⁴ John S. McClure: *Other-Wise preaching: a postmodern ethic for homiletics*, St. Louis, Missouri, Chalice Press, 2001, 2.

A dekonstrukció a kánont is célba veszi, megjelenik a szövegen túli nyitás. McClure szerint a Szentírás nem ér véget önmagában, sokkal inkább egy etikai jele a kánon sokféleségének, amely a gyülekezetekben hagyományozódott, különösen a prédikáció és az istentisztelet aktusában.⁶⁵ Az igehirdetés kisajátítja azokat az emlékezési formákat, amelyek a kánont generációkon átívelő élő hagyománnyá formálták, ezért McClure a szövegben lévő mást keresi. A prédikátoroknak újra kell gondolniuk, hogy mit jelent szent szavakat mondani egy olyan világban, amely az összes metanarratíva gyengülését tapasztalja.⁶⁶

McClure a hagyományos homiletika radikális kritikáját és egy etikai szemlélet szorgalmaz Emmanuel Levinas (1906-1995)⁶⁷ nyomán: „Az igehirdetés olyan formáját fogjuk keresni, amelyet folyamatosan megszakít a másik közelsége, a másik iránti kötelezettség.”⁶⁸ Levinas szerint a nyugati filozófiában a teoretikus gondolkodás mindent tárgyiasít, a végtelent, a megfoghatatlant is. Pedig a végtelen ideája bennünk nem más, mint a másik ember arcának tapasztalat nélküli tapasztalata, ez az idea a másik emberrel való találkozásból ered.⁶⁹ Mivel a személytelen, formátlan létezés értelmetlen, amikor a Másik megjelenik, ez a pillanat látja el értelemmel a dolgokat. A Másnak a gondolata nem eleme az objektivitás totalizmusának, sem nem tárgya a szubjektív értelemnek. Lévinas filozófiájának titkos mozgatórugója a mással való szembenézés, ami motiválja a gondolkodást.⁷⁰

Levinasra hatott Martin Buber (1878-1965) perszonalista filozófiája,⁷¹ azonban filozófiájában a Másik nem csupán különös figyelmet kapó személyként, hanem tőlünk független, önálló és független értelemforrásként szerepel. Levinas szerint az etika lényege nem az általános elfogadása, hanem az alteritás megtapasztalása. Ez a Más, nem gondolati úton, hanem tapasztalati úton közelíthető meg. Levinas három utat nevez meg.⁷² Egyrészt a beteljesíthetetlen, végtelenül különböző metafizikai vágyban tapasztalható meg, hiszen minden alteritás végső soron a másik emberre vonatkozik. Másrészt az arcban, amikor

⁶⁵ Uo., 26.

⁶⁶ Uo., 7.

⁶⁷ Emmanuel Levinas (1906-1995) ortodox zsidó családban született Litvániában. Strasbourgban hallgatott filozófiát, majd 1928-ban Freiburgban tanult Heideggernél és Husserlnél. Harcolt a második világháborúban a náciak ellen, 1940-1945 között fogságban volt. A háború során vált identitásával az az alapélmény, hogy miképpen pusztítják el a náciak a „másokat”, a zsidókat. Egyetemi pályája során 1964-től a poitiers-i, 1967-ben a nanterre-i, majd 1973-tól a Sorbonne Egyetem professzora.⁶⁷ 1961-ben publikálta *Teljesség és Végtelenség*, majd 1974-ben a *Másként mint lenni, avagy a túl a léten* című írását.

⁶⁸ McClure: *Other-Wise preaching*, 8.

⁶⁹ Pavlovits Tamás: A végtelen ideája Lévinasnál és Descartes-nál, in Bokody Péter – Szegedi Nóra – Kenéz László (szerk.): *Transzcendencia és megértés: Etika és metafizika Lévinas filozófiájában*, Budapest, L'Harmattan – Magyar Fenomenológiai Egyesület, 2006, 147.

⁷⁰ Olay - Ullmann: *Kontinentális filozófia*, 223.

⁷¹ Martin Buber: *Én és te*, Budapest, Európa, 1999.

⁷² Olay - Ullmann: *Kontinentális filozófia*, 229.

észleljük, hogy valaki figyel, ami kiszakít a naiv egoizmusból. Az arc nem megérintható, hiszen csak a szemgolyó és a bőr érinthető meg, az arc feltárul előttünk.⁷³ Harmadrészt a nyelvben tapasztalható meg a Más. Nem a kifejezés tartalmában, hanem az aktusában, amikor az arc feltárul, és a nyelv első szava: Ne ölj! Levinas szerint a nyelvnek etikai természete van, s így cselekedeteim mindig feleletek egy idegen felhívására.

Ebből következik, hogy az etika megelőzi az ontológiát, az alteritás gondolata elsődlegesebb a létgondolattal szemben.⁷⁴ Levinas a *Másként mint lenni* című művében ír arról, hogy a hagyományos metafizika és az ontológia önmagában totalizál, hiszen a Lét és a Semmi komplementer párosából áll. Azonban Levinas megközelítésében a másik szólítása lesz minden ontológiát megelőző etikává, s így mielőtt tudatom lenne, már felelős vagyok a másikért. Amikor a harmadik megérkezik, akkor egy külső nézőpont is belép, az etikai vonatkozás ontológiává válik, valamint megjelenik az igazság megosztásának igénye.⁷⁵

A totalitás hamissága más emberi lényekkel való szemtől szembeni találkozásban derül ki, a másság dicsósége megszakítja az azonossághoz való ragaszkodás kísértését, a másik szemében az azonosságom megszakad. Levinas mélységesen zsidó teológiai tanúskodási etikája a keresztény igehirdetést önmaga másik felé fordulásra alapozhatja. Ez egy etikai és kenotikus szakítás önmagam felől a másik felé, és így az igehirdetés etikailag dekonstruktív lesz.⁷⁶

McClure szerint az Új Homiletika fokozott érzékenységgel bírt a szószéki-autoritarizmus különféle formái felé, sokszor általánosította a tapasztalatot, és csupán narratív vagy retorikai eszközökkel rekonstruálta a hallgatót a prédikációban. Így a hallgatók életét bibliai vagy kulturálisan tipikus cselekményvonalakká, vagy karaktertípusokká beszélte el, konkrét lokális tapasztalat nélkül. Pedig tapasztalattal nem rendelkezünk, hanem küzdenünk kell érte. Levinas másképp gondolata egy speciális és lokális megközelítést ad a hallgatók felé fordulásban.⁷⁷

A másképp homiletika folyamatosan emlékeztet, hogy nemcsak én vagyok a világon. Emlékeztet a saját értelmezéseink végességére, hogy Istent mindig a magunk képére formáljuk és bálványokat gyártunk, de Isten nagyobb annál, mint amit el tudunk gondolni.⁷⁸ A

⁷³ Philippe Nemo: Etika és végtelen – Interjú Lévinassal, in Bokody Péter – Szegedi Nóra – Kenéz László (szerk.): *Transzcendencia és megértés: Etika és metafizika Lévinas filozófiájában*, Budapest, L'Harmattan – Magyar Fenomenológiai Egyesület, 2006, 42.

⁷⁴ Olay - Ullmann: *Kontinentális filozófia*, 233.

⁷⁵ Uo., 234.

⁷⁶ McClure: *Other-Wise preaching*, 10.

⁷⁷ Uo., 48.

⁷⁸ Ronald J. Allen: *Preaching and the Other: studies of Postmodern Insights*, St. Louis, Missouri, Lucas Park Books, 2014, 34.

másképp gondolata segíthet abban, hogy a Bibliában se a saját hangunkat keressük, meghalljuk akár a kánon sokféleségét, vagy éppen a kulturális különbséget az akkori és mostani világ között.

A posztmodern állapotban keletkező kisebbségi diskurzusokra, egyedi törekvésekre McClure Emmanuel Levinas gondolatai nyomán fogalmazza meg másképp homiletikáját. Levinas filozófiájának különlegessége, hogy elveti a hagyományos ontológiát, s a „másik” fogalma nyomán fogalmazza meg etikáját. Hagyományosan a teológia a dogmatikából következtet az etikára, tehát az, hogy „kik vagyunk, az határozza meg, hogy mit teszünk,”⁷⁹ a „mit hiszünk”-ből következik az, hogy „hogyan élünk”. McClure homiletikája nem csupán elveti a homiletika dogmatikai megközelítését, hanem egy olyan etikát tesz magáévá, mely nem a keresztyén dogmatikából következik, hanem Levinas „más” etikájából. Így a másképp homiletika, mely kimondottan egy antropológiai etika nyomán fogalmazódik meg, a „más” keresés közben elveszíti keresztyén teológiai jellegét.

3. Válasz a lokális narratívákra – Marginalizált homiletika

A metanarratívák iránti bizalmatlanság és a kisebbségi diskurzusok előtörése a posztmodern állapotban a lokális problémákra és a marginalizált csoportokra irányította a figyelmet. A totalitással szembeni mást a marginalizált csoportokban találja meg a posztmodern homiletika. Olyan homiletikai munkák keletkeztek, melyek kimondottan a nők, a hajléktalanok vagy a fogyatékkal élők felé fordultak. A marginalizált homiletika fő kérdése, hogy miképpen jutnak szóhoz az egyedi, a marginalizált hangok a gyülekezetben.

Kathy Black 1996-ban publikált *Healing Homiletics*⁸⁰ című munkája a gyülekezetben lévő fogyatékkal élők felé való igehirdetői szolgálat lehetőségét tárgyalja. Black megvizsgálja a fogyatékosok lehetséges bibliai-teológia magyarázatát, majd Jézus gyógyításait egzegetálja (vak, siket, béma, leprás, mentális betegek). Az egyes szakaszokat követően kifejti, hogy miképpen viszonyult a tradicionális homiletika, és miképpen az általa vázolt gyógyító homiletika (healing homiletics) az egyes szakaszokhoz. Black hangsúlyozza, hogy a prédikátor kerülje a fogyatékoság metaforaként való használatát,⁸¹ a fogyatékosággal rendelkező személy helyzetére fókuszáljon, mintsem a fogyatékoságra, illetve a betegséget és a bűnt ne kösse össze. Jézus átlépte tisztasági előírásokat, és hozzáért a leprásokhoz. Amikor egy igehirdető odafordul azokhoz, akiket az előítéletek miatt kirekesztenek: akár

⁷⁹ Uo., 42.

⁸⁰ Kathy Black: *A Healing Homiletics: Preaching and Disability*, Nashville, Abingdon Press, 1996.

⁸¹ Uo., 183.

fogyatékkal élőkhez, akár hajléktalanokhoz, az igehirdető viszonyulása példát adhat a gyülekezetnek.⁸²

A fogyatékkal élők mellett a marginalizált homiletika a nők felé is fordul. A hagyományos homiletikában egészen a 20. századig a női prédikálás marginalizált helyzetben volt.⁸³ 1989-ben jelent meg, főképpen a feminista teológia nyomán az első női homiletika,⁸⁴ melyet további művek követtek. A női homiletika egyrészt igyekszik feltárni a női prédikálás marginalizáltságának történetét, okát, valamint a perifériáról elhangzó igehirdetés teológiáját. A periférián megtapasztalható az életet adó Isten ereje, ez az a hely, ahol a Szentlélek transzformálja a világot. Másrészt a női homiletika egyfajta modellként tekint a női prédikációra, nyit a további csoportok felé, és segíti a származás vagy más ok miatt marginalizált csoportokat.⁸⁵ Egy női prédikátor mindig a marginalizáltság tapasztalatából szólal meg, így új látást kap, a prédikáció autoritása kevésbé hierarchikus, szolgálata biztonságot teremt a kiszolgáltatott csoportoknak,⁸⁶ érzékenyebb a kulturális párbeszédre és mindig reagál az adott kontextusra.⁸⁷

Anna Carter Florence *Preaching as Testimony* című homiletikája egyaránt tartalmazza ezt a kétféle megközelítést. Munkája egyrészt a női igehirdetés történetét kutatja Anne Marbury Hutchinson (1591-1643), Sarah Osborn (1714-1796) és Jarena Lee (1783-) életén keresztül, hogy miképpen prédikáltak marginalizált helyzetben, és definiálták tanúságként szolgálatukat. Florence a marginalizált prédikáció teológiai alapjainak értelmezéséhez Paul Ricoeur és Walter Brueggemann tanúságértelmezését használja.

Paul Ricoeur⁸⁸ 1980-ban publikálta *A tanúság hermeneutikája* című esszéjét, melyben arról gondolkodik, hogyan lehet az abszolútról beszélni, ha nem rendelkezünk róla abszolút

⁸² Uo., 184.

⁸³ Tikász Ábel: A magyar református női prédikálás története, in Mikó-Prém Alexandra - Szócs-Muza Blanka - Herbály Eszter (szerk.): *Fiatal kutatók és doktoranduszok XI. nemzetközi teológuskonferenciájának tanulmánykötete*, Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2022, 329-343.

<https://dosz.hu/fil/dcb9b5e3cc667778688d0933c14220b460913f404d9ebca184c5da7102c791a4> Letöltve: 2022. november 5.

⁸⁴ Christine M. Smith: *Weaving the Sermon: Preaching in a Feminist Perspective*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 1989.

⁸⁵ Enjoo Mary Kim: *Women Preaching: Theology and Practise Through the Ages*, Eugene, Oregon, Wipf&Stock, 2004, 8.

⁸⁶ Leonora Tubbs Tisdale: *How women transform preaching*, Nashville, Abingdon Press, 2021, 63.

⁸⁷ Kim: *Women Preaching*, 21.

⁸⁸ Paul Ricoeur 1913-ban született Valence-ben. Rennes-ben, majd a Sorbonne Egyetemen végezte tanulmányait. Lelkes pacifista, szocialista és protestáns, korai éveiben Karl Barth, Gabriel Marcel és Henri Bergson munkái hatottak rá. Tanított Strasbourgban, Párizsban a Sorbonne-on és a Nanterre-i egyetemen, majd Paul Tillich utódja lett Chicagóban. Indulását a francia reflexiók hagyomány (Jean Nabert) és az egzisztencializmus (Gabriel Marcel, Karl Jaspers) határozta meg, munkássága a fenomenológia, a hermeneutika és az angolszász nyelvfilozófia ötvözetének tekinthető a hegelianus szintéziskeresés jegyében. Fontosabb művei: *Történelem és*

tudással, nem lehet az abszolútát egy zárt rendszerben rögzíteni és a tudat nem képes az abszolútról minden jelet összegyűjteni.⁸⁹ Mégis Ricoeur értelmes kérdésnek tartja az abszolútra való rákérdést, melyet nem a példában és nem is a szimbólumban talál meg, hanem a tanúságban. Esszéjében vizsgálja a prófétai és kérügmaticus tanúságot is.⁹⁰ A tanúságtétel értelmezni való ad- mert egyrészt az esemény és a jelentések dialektikája szövi át, hiszen a zsidó nyelvezen teológiai nyelvezen keresztül szólalt meg a keresztyén bizonyágtétel. Másrészt a tanúság szükségessé is teszi az értelmezést mert választani kell mindig az igazi jelek és a bálványok között, harmadrészt a tanú és a tanúságtétel közti dialektika szükségessé is teszi, mert a tanúbizonyás a Másiktól ered, arról tanúskodik, ami felülmúlja őt.⁹¹ A tanúságtételként, bizonyágtételként értelmezett prédikáció a marginalizáltakra irányítja a figyelmet, az autoritást a hivatalos személyről a tanúságtévére irányítják, a tapasztalat újfajta szerepét hangsúlyozva, hiszen a tanú azt hirdeti amit látott és hitt, és éppen ezért ez az Igében való élésre hívja, az Igébe való belemerülésre hívja az igehirdetőt.⁹²

A marginalizált homiletika a posztmodern lokális narratívák adta kihívásra nem dogmatikai alapon, hanem Ricoeur munkássága nyomán filozófia alapon megfogalmazódó választ kínál. Az egyéni átélések és tapasztalatok megosztására, tanúságtételre ösztönzi a fogyatékkal élő, a hajléktalan és a nők alkotta kirekesztett csoportokat Kathy Black, Anna Carter Florence és a további marginalizált homiletikával foglalkozó szerző.

4. Formálódó metamodern tendenciák

Az előzőekben láthattuk, hogy a kortárs észak-amerikai homiletikák reflektálva a posztmodern állapotra Derrida, Levinas és Ricoeur nyomán filozófiai alapon megfogalmazódó választ kínálnak a posztmodern szószék válságára. A következőkben azt vizsgálom meg, hogy a metamodern tendenciák miképpen térnek vissza a schleiermacher-i alapra, miképpen fejlesztik dogmatikából a homiletikát.

David Lose, a philadelphiai Lutheran Theological Seminary professzora, *Preaching at crossroads* című 2013-ban publikált műve a pluralizmus, szekularizmus, posztmodern három fogalma köré épül. Lose szerint a posztmodern hagyományosan egy határozott

igazság (1955, *Idő és elbeszélés* (1983-85), *Az élő metafora* (1975), *Az önmaga mint másik* (1990), *Az emlékezet, a történelem, a felejtés* (2000)

⁸⁹ Ricoeur, Paul: A tanúság hermeneutikája, in Fabiny Tibor (szerk.) *Ikonológia és műértelmezés 3. A hermeneutika elmélete*, Szeged, JATEPress, 1998, 207.

⁹⁰ Uo., 192.

⁹¹ Uo., 203.

⁹² Anna Carter Florence: *Preaching as Testimony*, Louisville, London, Westminster John Knox Press, 2007, xxvi.

antifundamentalizmus, melyben a valóság konstruált, biztalmatlanság van az objektív ész és minden metanarratívával szemben.⁹³

Lose azonban vitatja azt a lyotard-i gondolatot, amely a nagy metanarratívák végeként írta le a posztmodern állapotot. Szerinte helyesebb lenne azt állítani, hogy a versengő metanarratívák korát éljük, amelyek közül a keresztyén történet csak egy.⁹⁴ Egy olyan nagy elbeszélés, amely segít megmagyarázni minden mást a világunkban. Ha a szent történetet minél élénkebben és világosabban mondjuk el, a keresztyén elbeszélést háromdimenziós világnézetté tehetjük, amely életképes alternatívának tűnhet más, mind a vallási, mind a világi történetek fényében. Így „a prédikáció elsődleges helyévé válik a keresztyén történet bemutatásának, leírásának és elmagyarázásának, hogy a prédikáció hallgatói elfoglalják helyüket ebben az elbeszélésben, egy szereplőként Isten drámájában.”⁹⁵

A lyotardi metanarratíva-kritikát szkeptikusan szemlélte Lose-hoz hasonlóan Lesslie Newbigin, Richard Bauckham, Craig G. Bartholomew és Michael Goheen⁹⁶ is, akik egy keresztyén metanarratíva mellett törtek lándzsát. Bauckham szerint jelenleg a modern metanarratíva metamorfózisa a gazdasági globalizációról, a liberális demokráciáról és az iszlámról szóló metanarratívákban rejlik.⁹⁷ A bibliai metanarratíva a teremtéstől az újjáteremtésig tart, a kezdetről és a végről szimbolikus képeket kapunk, de maga a metanarratíva bemutatja az emberi faj és a népek történetét, Izrael történetén keresztül Isten népe történetét, majd Jézus életét, halálát és feltámadását, melyet az egyház története követ, az evangélium hírének elterjedése az egész világra, minden nép közé. A keresztyén metatörténet vége, hogy Isten az egész világot az örökkévalóságba helyezi, tehát a világban lévő minden dolog eredete és célja Isten maga.⁹⁸ A Biblia elbeszéli a világ egészének igaz történetét, mely az igazi természete a keresztyén hitnek, melynek egy kozmikus, egy közösségi és egy személyes vonatkozása is van.⁹⁹

Lose és az őt inspiráló szerzők metanarratívákról írt gondolatai egyeznek a metamodern tendenciákkal, de több egyszerű filozófiai válasznál. Bauckham és Goheen is hivatkozik Alasdair MacIntyre-re, aki kimondottan inspirálója volt a posztliberális homiletikának, tehát a

⁹³ David Lose: *Preaching at Crossroads*, Minneapolis, Fortress Press, 2013, 32.

⁹⁴ Uo., 24.

⁹⁵ Uo., 25.

⁹⁶ Craig G. Bartholomew – Michael W. Goheen: *A nagy történet: Hogyan találjuk meg a küldetésünket a Biblia elbeszélésében?*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2018.

⁹⁷ Richard Bauckham: *Bible and Ecology, Rediscovering the Community of Creation*, London, Darton, Longman and Todd Ltd, 2010, 143.

⁹⁸ Uo., 144.

⁹⁹ Michael W. Goheen: *The Church and Its Vocation: Lesslie Newbigin's Missionary Ecclesiology*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2018, 121.

keresztyén metanarratívákról szóló gondolatok egyszerre korrelálnak a metamodernnel, és a posztliberális homiletika eredményeit is felhasználják, ehát a metamodern homiletikai tendenciák ismét dogmatikai alapon fogalmazódnak meg.

David G. Buttrick (1927-2017) még 1994-ben publikált művében a 21. századi homiletikára vonatkozóan három lehetséges kibontakozó tendenciát fogalmazott meg. Egyrészt a szekuláris világ felé fordulást, másrészt a személyes megváltás szociális és etikai vonatkozásainak megerősödését, harmadrészt a homiletika teológia felé fordulását,¹⁰⁰ mely a barth-i gondolat újbóli felerősödését fogja hozni, mely szerint a teológiában minden a prédikációkészítésért történik.¹⁰¹

2013-ban indult útjára a Bostoni Teológián David Schnasa Jacobsen vezetésével egy több kutatót felölelő program, mely *Homiletikai teológia* néven éppen a buttrick-i programot hivatott beteljesíteni. Jacobsen és munkatársai szerint a homiletika az elmúlt évszázadban a különböző teológiai megközelítésekkel (felszabadítási, folyamat, kontextuális) folytatott párbeszédet, ezzel szemben egy olyan megközelítésre van szükség, amely a prédikációkészítés teológiai tartalmát hangsúlyozza. A kutatásban vizsgálták az igehirdetés teológiáját (Isten Igéje, Szentírás és prédikáció, Szentírás és Szentlélek kapcsolata), a teológiai tartalmak megjelenését a prédikációban, az evangéliumok teológiáját és a prédikációt mint teológiát.¹⁰² A Homiletikai teológia törekvéseiben meghatározó a kölcsönös párbeszéd a tradicionális, modern és posztmodern tendenciákkal, valamint a holisztikus szemlélet, hogy a homiletika ne egy részterületre nézzen rá, hanem a valódi teológiai párbeszéd helye legyen.

A COVID-19 járványt követő homiletikai tanulmányokban közös elem a holisztikus megközelítés gondolata. Némely homiléta a mentális térképek használatát és ezzel együtt az ember érzelmi és értelmi szükségleteire való holisztikusabb homiletikát szorgalmazott,¹⁰³ míg mások egy olyan megközelítésről írnak, amely holisztikusan szemléli a homiletika célját a teológia és a retorika kapcsolódásában, de egyben „a hallgatók részt is vesznek a prédikációs

¹⁰⁰ David Buttrick: *A Captive Voice: the liberation of preaching*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 1994, 110.

¹⁰¹ Karl Barth: *Homiletics*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 1991, 1.

¹⁰² David Schnasa Jacobsen: *Homiletical Theology: Preaching as Doing Theology*, Eugene, Oregon, Cascade Books, 2015, 15.

David Schnasa Jacobsen: *Toward a Homiletical Theology of Promise*, Eugene, Oregon, Cascade Books, 2018.
David Schnasa Jacobsen: *Homiletical Theology in Action: The Unfinished Theological Task of Preaching*, Eugene, Oregon, Cascade Books, 2015.

¹⁰³ Kruger, Ferdi P. & De Klerk, Ben J., 2021, 'Homiletical perspectives on preaching the truth to post-pandemic postmodernist listeners with reference to the emotional appeal of the text', In *die Skriflig* 55(1), a2737.
<https://doi.org/10.4102/ids.v55i1.2737> Accessed: 20 October 2022

esemény narratívájában, felfedezik identitásukat Krisztusban, és megfelelően reagálnak a társadalmi szükségleteikre.”¹⁰⁴ A Societas Homiletica 2022-es konferenciáján Dr. Alexander Deeg (1972-) lipcsei professzor elnöki megnyitójában már említés szintjén vizsgálta a posztmodern paradigmán túl kibontakozó metamodern paradigmát.

A metamodern filozófiai tendenciák kibontakozása közben észlelhetők olyan homiletikai tendenciák, melyek válaszolnak a metamodernre, nem filozófiai, hanem dogmatikai alapon. A kortárs szerzők között jelen vannak a modern és posztmodern megközelítések, olyan homiletika képe rajzolódik ki, amely jobban reflektál a homiletika dogmatikai tartalmára, keresi a kapcsolatot a keresztyén metatörténettel, és holisztikus szemléletben látja mind a homiletika célját, mind a hallgatót. Mindezek a törekvések a metamodern filozófiával korrelálnak, merítenek a posztliberális homiletika eredményeiből, s visszahelyezik a homiletikát a dogmatikával való hagyományos párbeszédbe.

IV. ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatomban a kortárs észak-amerikai protestáns homiletikai tendenciákat vizsgáltam. Munkám rámutatott arra, hogy a posztmodern homiletikai tendenciák szemben a schleiermacher-i meghatározással, filozófia gyökerű választ kínálnak, ellenben a metamodern homiletikai tendenciák dogmatikai alapon határozzák meg magukat.

A filozófiai teológia anyagát felhasználva először a kortárs fogalmát határoztam meg. A kortárs fogalmát filozófiai fogalmakkal Habermas nyomán a modernitás válságaként, Lyotard nyomán a posztmodern állapottal és a metamodern terminussal írhatjuk le. A modernizmus eróziójának következménye az egyetemes objektív tudás lehetetlensége, a szkepszis, a tudás elkerülhetetlen pluralizmusának tudata és az ebből következő széttagozottság, a metanarratívák iránti bizalmatlanság, az autoritáskrizis, a kisebbségi diskurzusok keletkezése, a lokális és eltérő értelemezések mind a posztmodern állapot jellemzői. A modernizmus erózióján és a posztmodern töredezettségen túl, között és együtt pedig jelen van a metamodern életérzés a maga oszcilláló, rekonstrukcióra, holisztikus értelmezésre törekvő valóságával. Ebben a kortárs térben szólal meg az észak-amerikai protestáns prédikáció.

Másodszor a történeti teológia anyagát felhasználva, az Új Homiletika és a Posztliberális homiletika vizsgálatán keresztül igyekeztem bizonyítani, hogy a homiletika hagyományosan dogmatikai alapon fogalmazza meg magát Észak-Amerikában, az Új Homiletika a liberális teológia, a posztliberális teológia az igeteológia nyomán határozta meg teológiai identitását.

¹⁰⁴ Kim, Victor S. – Nel, Malan – Eck, Ernest van: A holistic homiletical approach to preaching based on ancient and modern texts, *Verbum et Ecclesia* Vol 43 No 1, <https://doi.org/10.4102/ve.v43i1.2587>, 2022. Accessed: 20 October 2022

Harmadszor posztmodern homiletikai tendenciákat vizsgáltam meg. A vizsgált tendenciák a filozófiát nem csupán egy korszak jellemzésre, hanem a homiletika elsődleges forrásának is tartják. A Lucy Rose és John McClure nevéhez köthető konverzációs homiletika Jacques Derrida dekonstrukciós elméletét felhasználva a prédikáció, a prédikátor és a Szentírás autoritásának dekonstrukcióját hirdeti válaszként a posztmodern állapot autoritáskrizisére. A John McClure nevéhez köthető másképp homiletika az Emmanuel Levináshoz köthető, hagyományos ontológiát elvető etikát kínálja a posztmodern egyedi, más igényére. A Kathy Black és Anna Carter Florence nevéhez köthető marginalizált homiletika, melynek fókuszában a fogyatékkal élők, hajléktalanok és nők állnak, a posztmodern állapot lokális tendenciáira felel Paul Ricoeur tanúság felfogásával.

A posztmodern tendenciák egyrészt választ kínálnak a posztmodern okozta tekintélyvesztésre, pluralizmusra, a metanarratívák elutasítására és a viszonylagosságra. Másrészt tudatosan fel is használják a posztmodern hermeneutika különböző elméleteit, és újragondolják a homiletika funkcióját. Az ismertetett három megközelítésben közös a hierarchia visszautasítása, a dekonstruált autoritások, a radikális odafordulás a marginalizált csoportok felé és a transzcendens jelenlét minimalizálása az etika javára. Az ontológiával való szembefordulás következménye az igehirdetés etikai tartalmának előretörése. A három megközelítés közös vonása, hogy nem dogmatikai, hanem filozófiai alapon kínálnak választ a posztmodern állapotra, ebből következően megközelítésük inkább közelebb állnak az antropológiai etikához, mint a keresztyén teológiához.

A metamodern homiletikai tendenciák esetén megjelenik a Lyotard-i metanarratíva-kritika elutasítása, a keresztyén metanarratíva iránti igény, az igehirdetés teológiai tartalmának szorgalmazása a posztliberális teológia eredményeinek felhasználása és a holisztikus megközelítés. A metamodern filozófiai tendenciákra a homiletika ismét dogmatikai választ ad az észak-amerikai protestáns szerzőknél.

Munkám rámutatott arra, hogy a homiletika párbeszédet folytathat a kortárs filozófiai és hermeneutikai irányzatokkal, így ezek mélyebb ismerete biztonságosabb eligazodást adhat mind a homiletikával való foglalkozásban, mind a korszak megismerésében, viszont a homiletika az anyagát a dogmatikából szükséges vennie, hiszen így marad *sui generis* teológiai tudomány.

V. BIBLIOGRÁFIA

- ALBRECHT, Christian: Zur Stellung der Praktischen Theologie innerhalb der Theologie – aus praktischtheologischer Sicht, in: Christian Grethlein und Helmut Schwier (ed.): *Praktische Theologie. Eine Theorie- und Problemgeschichte, Arbeiten zur Praktischen Theologie* 33, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt 2007, 7–60.
- ALLEN, Ronald J.: *Preaching and the Other: studies of Postmodern Insights*, St. Louis, Missouri, Lucas Park Books, 2014.
- ALLEN, Ronald J.: *Preaching is Believing*, Louisville, London, Westminster John Knox Press, 2002.
- ANDRÉ Ferenc – HORVÁTH Benji (szerk.): *Címtelen föld: fiatal erdélyi metamodern líra*, Kolozsvár, Budapest, Erdélyi Híradó Kiadó, Fiatal Írók Szövetsége, 2020.
- BARTH, Karl: *Homiletics*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 1991.
- BARTHOLOMEW, Craig G. – GOHEEN, Michael W.: *Christian Philosophy: a systematic and narrative introduction*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2013.
- BARTHOLOMEW, Craig G. – GOHEEN, Michael W.: *A nagy történet: Hogyan találjuk meg a küldetésünket a Biblia elbeszélésében?*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2018.
- BAUCKHAM, Richard: *Bible and Ecology, Rediscovering the Community of Creation*, London, Darton, Longman and Todd Ltd, 2010.
- Black, Kathy: *A Healing Homiletics: Preaching and Disability*, Nashville, Abingdon Press, 1996.
- BOKODY Péter – SZEGEDI Nóra – KENÉZ László (szerk.): *Transzcendencia és megértés: Etika és metafizika Lévinas filozófiájában*, Budapest, L'Harmattan – Magyar Fenomenológiai Egyesület, 2006.
- BUBER, Martin: *Én és te*, Budapest, Európa, 1999.
- BUJTALOS István: Néhány szó a posztmodernről, in: Bujtalos István (szerk.): *Posztmodern filozófiai írások*, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Filozófia Tanszéke, Debrecen, 1993.
- BUTTRICK, David: *A Captive Voice: the liberation of preaching*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 1994.
- CAMPBELL, Charles L.: *Preaching Jesus: new directions for Homiletics in Hans Frei's Postliberal Theology*, Grand Rapids, William B. Eerdmans, 1997.
- CRADDOCK, Fred B.: *As One without Authority*, St. Louise, Chalice Press, 2001.
- DERRIDA, Jacques: A struktúra, a jel és a játék a human tudományok diskurzusában in Pethő Bertalan (szerk.): *A posztmodern*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1992.
- Derrida: *Hit és tudás*, Pécs, Brambauer, 2006.
- ESLINGER, Richard L.: *Narrative and Imagination: Preaching the Worlds That Shape Us*, Minneapolis, Fortress Press, 1995.

- FABINY Tibor: Szó - szent – teológia, in: Fabiny Tibor: *Szótörténetek : Hermeneutikai, teológiai és irodalomtudományi tanulmányok*, Budapest, Luther Kiadó, 2009, 175-254.
- FEHÉR M. István: Hermeneutika és applikáció – destrukció és dekonstrukció: Heidegger, Derrida, *Irodalomtörténet* No 93, Vol 2, 143-160, 2012.
- FLORENCE, Anna Carter: *Preaching as Testimony*, Louisville, London, Westminster John Knox Press, 2007.
- FREINACHT, Hanzl: *The Listening Society, A Metamodern Guide to Politics*, Metamoderna, 2017.
- FUKUYAMA, Francis: The End of History?, *The National Interest*, Summer 1989, No. 16
- GELLÉRI Gábor: Az emlékezet-fenomenológiától az emlékezet-politikáig. Paul Ricoeur új könyvéről, *Korall*, 2001. ősz-tél, 253-262.
- GOHEEN, Michael W.: *The Church and Its Vocation: Lesslie Newbigin's Missionary Ecclesiology*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2018.
- GÖTZ, Daniel P.: Metamodern Sociology: an ironically sincere invitation to future scholars, in Jonathan Rowson and Layman Pascal (edit.): *Dispatches from a Time Between Worlds: Crisis and emergence in metamodernity*, London, Perspectiva Press, 2021.
- HABERMAS, Jürgen: A modern -befejezetlen terv, in Pethő Bertalan (szerk.): *A posztmodern*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1992.
- HAFENSCHER Károly: *Beszélő Isten: Disciplina et ars praedicandi*, Budapest, 2022.
- HASSAN, Ihab: Korunk evidenciája, in Pethő Bertalan (szerk.): *A posztmodern*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1992.
- HASSAN, Ihab: Öt mellérendelő állítás a posztmodernizmus kultúrájáról, in Pethő Bertalan (szerk.): *A posztmodern*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1992.
- JACOBSEN, David Schnasa: *Homiletical Theology in Action: The Unfinished Theological Task of Preaching*, Eugene, Oregon, Cascade Books, 2015.
- JACOBSEN, David Schnasa: *Homiletical Theology: Preaching as Doing Theology*, Eugene, Oregon, Cascade Books, 2015.
- JACOBSEN, David Schnasa: *Toward a Homiletical Theology of Promise*, Eugene, Oregon, Cascade Books, 2018.
- KIM, Enjoo Mary: *Women Preaching: Theology and Practise Through the Ages*, Eugene, Oregon, Wipf&Stock, 2004.
- KIM, Victor S. – NEL, Malan – ECK, Ernest van: A holistic homiletical approach to preaching based on ancient and modern texts, *Verbum et Ecclesia* Vol 43 No 1, [https://doi.org/10.4102/ ve.v43i1.2587](https://doi.org/10.4102/ve.v43i1.2587), 2022. Letöltve: 2022. október 20.
- KOPPÁNDI Botond: *Az új homiletika és az amerikai protestáns prédikálás megújítása*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2019.

- KRISTANO, Billy: The Bible and our Postmodern World, *Evangelical Review of Theology*, Vol 37 No 2, 153-165.
- KRUGER, Ferdi P. - DE KLERK, Ben J., 2021, 'Homiletical perspectives on preaching the truth to post-pandemic postmodernist listeners with reference to the emotional appeal of the text', In *die Skriflig* 55(1), a2737. <https://doi.org/10.4102/ids.v55i1.2737> Letöltve: 2022. október 10.
- LAMÁR Erzsébet: *Találkozás a Másikkal : Metafizika-kritika és etika Derrida kései írásaiban*. In: Világunk határai. Eötvös Collegium Filozófia Műhely, 245-257, 2014.
- LINDBECK, George A.: *A dogma természete: vallás és teológia a posztliberális korban*, Budapest, Hermeneutikai Kutatóközpont, 1998.
- LITERÁTY Zoltán: *Homiletika és retorika*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2020.
- LOSE, David: *Preaching at Crossroads*, Minneapolis, Fortress Press, 2013.
- LYOTARD, Jean-Francois: Posztmodern állapot, in Bujtalo István (szerk.): *Posztmodern filozófiai írások*, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Filozófia Tanszéke, Debrecen, 1993.
- LYOTARD, Jean-Francois: The Postmodern Condition: A Report on Knowledge, *Theory and History of Literature*, Volume 10, Manchester, Manchester University Press, 1984.
- LYOTARD, Jean-Francois: Széljegyzetek az elbeszélésekhez in Bujtalo István (szerk.): *Posztmodern filozófiai írások*, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Filozófia Tanszéke, Debrecen, 1993, 89.
- MCCLURE, John S.: Other-Wise preaching: a postmodern ethic for homiletics, St. Louis, Missouri, Chalice Press, 2001.
- MCCLURE, John S.: *Preaching Words, 144 Key Terms in Homiletics*, Louisville, London, Westminster John Knox Press, 2007.
- MCCLURE, John: *The Roundtable Pulpit*, Nashville, Abingdon Press, 1995.
- MICHENER, Ronald T.: *A Guide for the Perplexed Postliberal Theology*, London, New Delhi, New York, Sydney, Bloomsbury, 2013.
- NEMO, Philippe: Etika és végtelen – Interjú Lévinassal, in Bokody Péter – Szegedi Nóra – Kenéz László (szerk.): *Transzcendencia és megértés: Etika és metafizika Lévinas filozófiájában*, Budapest, L'Harmattan – Magyar Fenomenológiai Egyesület, 2006.
- OLAY Csaba - ULLMANN Tamás: *Kontinentális filozófia a XX. században*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2011.
- PAVLOVITS Tamás: A végtelen ideája Lévinasnál és Descartes-nál, in Bokody Péter – Szegedi Nóra – Kenéz László (szerk.): *Transzcendencia és megértés: Etika és metafizika Lévinas filozófiájában*, Budapest, L'Harmattan – Magyar Fenomenológiai Egyesület, 2006.
- PETHŐ Bertalan: Posztmodern, in Pethő Bertalan (szerk.): *A posztmodern*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1992.
- RANDOLPH, David: *The Renewal of Preaching*, Philadelphia, Pennsylvania, Fortress Press, 1969.

- REID, Robert Stephen: Postmodernism and the Function of the New Homiletic in Post-Christendom Congregations, *Homiletic* 20, No 2, Winter, 1995, 1-13.
- RICOEUR, Paul: A tanúság hermeneutikája, in Fabiny Tibor (szerk.) *Ikonológia és műértelmezés 3. A hermeneutika elmélete*, Szeged, JATEPress, 1998.
- RICOEUR, Paul: Az én és az elbeszél azonosság, in Szegedy Maszák Mihály: *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*, Budapest, Osiris Kiadó, 1999, 373-412.
- RICOEUR, Paul: *Bibliai hermeneutika*, Budapest, Hermeneutikai Kutatóközpont, 1995.
- ROSE, Lucy Atkinson: *Sharing the Word: Preaching in the Roundtable Church*, Louisville, Westminster John Knox Press, 1997.
- ROWSON, Jonathan: Preface – Metamodernism and the perception of context, in Jonathan Rowson and Layman Pascal (edit.): *Dispatches from a Time Between Worlds: Crisis and emergence in metamodernity*, London, Perspectiva Press, 2021.
- SIBA Balázs: Metamodern egyetem?: A keresztyén világszemlélet lehetséges helye a tudományegyetemen, in Kiss Réka - Lányi, Gábor (szerk.): *Hagyomány, identitás, történelem 2019 : 1. kötet*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, 455-466, 2020.
- SMITH, Christine M.: *Weaving the Sermon: Preaching in a Feminist Perspective*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 1989.
- TIKÁSZ Ábel: A magyar református női prédikálás története, in Mikó-Prém Alexandra - Szöcs-Muza Blanka - Herbály Eszter (szerk.): *Fiatal kutatók és doktoranduszok XI. nemzetközi teológuskonferenciájának tanulmánykötete*, Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2022, 329-343.
<https://dosz.hu/fil/dcb9b5e3cc66778688d0933c14220b460913f404d9ebca184c5da7102c791a4> Letöltve: 2022. november 5.
- TIKÁSZ Ábel: A tanúság homiletikája kontextusa és elméleti alapjai, *KRE-DIT: A KRE-DOK online tudományos folyóirata*, IV. évf., 2021/1, 1-25. <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/tikasz-abel-a-tanusag-homiletikaja-kontextusa-es-elmeleti-alapjai/> Letöltve: 2022. november 8.
- TISDALE, Leonora Tubbs: *How women transform preaching*, Nashville, Abingdon Press, 2021.
- TÖKÉS István: *Új Hermeneutika*, Budapest, Hermeneutikai Kutatóközpont, 1999.
- VERMEULEN, Timotheus– VAN DEN AKKER, Robin: Notes on metamodernism, *Journal of Aesthetics & Culture*, Vol. 2, No. 1, 2010, <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>, Letöltve: 2022. október 20.
- WILSON, Paul Scott: *Preaching and Homiletical Theory*, St. Louis, Missouri, Lucas Park Books, 2004.
- WISCHMEYER, Oda (szerk.): *A bibliai hermeneutikák kézikönyve: Órigenésztől napjainkig*, Szeged, Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencia Alapítvány, 2022.